

Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile Yüğü Değerlendirme Durumlarının Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi: Konya Örneęi¹

Families with Children with Disabilities Burden of Burnout Status of Assessment Levels: Example Konya

İsmail SEVİNÇ*
Rasim BABAĖANOęLU**

ÖZ

Bu araştırma, engelli çocuğa sahip ailelerin aile yüğü değerlendirme durumlarının tükenmişlik düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Konya İlinde bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri oluşturmaktadır. Örnekleme olarak ise bu kurumlardan altı tanesi seçilmiştir. Araştırmaya 104 ebeveyn katılmıştır.

Araştırma kapsamında “Kişisel Bilgi Formu”, “Maslach Tükenmişlik Envanteri” ve “Aile Yüğü Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Veri analizinde sıklık tabloları ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmiştir. İstatistiksel olarak bağımsız gruplarda “T Testi”, “Tek Yönlü Varyans (One Way Anova)” ve “Spearman Korelasyon” analiz yöntemleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, cinsiyet ve engel türü değişkeni ile aile yüğü değerlendirme durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ailelerin eğitim durumu ile aile yüğü değerlendirme durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

ANAHTAR KELİMELEK

Engelli, engelli çocuğa sahip aile, tükenmişlik.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi Yıl:2016 Cilt:19 Sayı:2 ss.109-121 **Makale Gönderim Tarihi: 20/09/2016 Kabul Tarihi: 04/10/2016**

¹ Bu çalışma 26-28 Kasım 2015 tarihinde Manisa Sosyal Hizmet Sempozyumunda sözlü olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, ısevinc@selcuk.edu.tr

** Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, rasimbabahanoglu49@hotmail.com

ABSTRACT

This research was conducted to determine the effect of the burden of families with disabled children on their level of burnout. The population of the study consisted of Special Education and Rehabilitation Centers located in Konya. Six of these institutions were chosen as sample. 104 parents participated to this research.

Within the scope of the research "Personal Information Form", "Maslach Burnout Inventory" and "Family Burden Assessment Scale" is used. Frequency tables and descriptive information in data analysis are included. In statistical analysis, "T test", "One Way Variance (One Way ANOVA)" and "Spearman Correlation" were used. In consequence, it is found that there was no significant difference between the variables of family burden and gender and type of disability. Yet, there is a significant difference between family burden and educational status of the family ($p < 0.05$).

•

KEYWORDS

The disabled, families who have disabled children, burnout.

GİRİŞ

Türkiye’de engelliler ve ailelerine yönelik bilimsel çalışmaların, engellilere yönelik sosyal politikalar ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Alan yazında engelli çocuğa sahip aileler üzerinde yapılan çalışmalarda engelli bir çocuğa sahip olmanın aile yaşamı üzerine ne tür etkiler yarattığı konusunda bilgiler verilmektedir. Aileler gelecekle ilgili tüm umut ve planlarını doğacak olan çocuk üzerinde kurmayı hayal ederken ve normal özelliklere sahip çocuk beklerlerken, planlarının dışında farklı bir çocukla da karşılaşabilirler. Bu da yapılan bütün planları ve düşünülen hayalleri değiştirebilmektedir (Yaralılar, 2010).

Aileler toplumda ideal çocukta beklenen özellikler olarak görülen ve tanımlanan, kendilerine ait gerçekleştiremedikleri beklentilerini çocuklarına yansıtabilirler. Ancak bu beklentiler, sağlıklı ve başarılı bir çocuk bekleyen ailenin engelli bir çocuğa sahip olmasıyla üzüntü ve burukluk durumuna dönüşebilmektedir (Eripek 2005). Engelli çocuğun doğumu ile ailede kurulu düzenin yeni doğan engelli çocuğa göre düzenleme ve aileye yeni roller yüklemesi bağlamında stresli bir dönemi başlatarak birçok güçlüğü beraberinde getirebilecektir. Araştırmalar, ailedeki bu geçişin bir şokla başladığını ve bu şokun önemli bir kriz serisi riskini de beraberinde getirdiğine dikkat çekmektedir (Dicle, 2012).

Evlilik yaşamına ilişkin alan yazın incelendiğinde, engelli çocuğa sahip ailelerde çatışmaların daha çok yaşandığı ve boşanmaların daha çok görüldüğü izlenimi edinilmektedir. Ayrıca engelli çocuğa sahip ailelerle yapılan araştırmalarda sıklıkla anne ve baba için anksiyete ve depresyon vb. psikolojik rahatsızlıklardan bahsedildiği ve ebeveynlerin üstlendikleri rollerde eşitlik olmadığı görüşleri yer almaktadır (Dereli ve Okur, 2008; Tekincan, 2009; Öztürk, 2011; Dicle, 2012).

Engelli çocuğa sahip olmak, idealize edilen çocuğun kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Engelin geri dönüşümsüz sürekli bir fonksiyon kaybı olduğu öğrenilmesi ailenin hüznünü bir kat daha artırabilmektedir. İnsanlar için normalden farklı olan, istenmeyen, “kötü” olarak değerlendirilen bu durum aslında doğanın ve sosyal yaşamın bir parçası olarak ifade edilmektedir (Karataş, 2003, Oğultürk, 2012).

Engelli çocuğu olan aileler sağlıklı gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin yaşadıklarından daha fazla güçlükle karşılaşmakta ve bunlarla baş edebilme durumunda kalmaktadırlar. Bu çocukların gelişim basamaklarında

ilerleyebilmeleri için yoğun bir desteğe ve sürekli bir bakıma gereksinim duymaları aileleri için bitmek bilmeyen bir stres kaynağı haline gelebilmektedir. Bunun yanı sıra aileler sağlık sorunları, maddi güçlükler ve destek alamama ya da yetersiz destek hizmetleri vb. ek sorunlarla karşı karşıya kalmakta, bu durum da zaman içinde bir takım sıkıntılara yol açabilmektedir (Zetlin, 1986, Karataş, 2003).

Ülkemizde engelli bireylere yönelik sosyal politikalar ve sosyal hizmetler incelendiğinde, engelli çocuğa sahip ailelere yönelik danışmanlık hizmetlerinin, özel eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerinin yanında, ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik, ailelerle çalışma anlamında gereksinim duyulan hizmetler yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları açısından da engelli çocuğa sahip ailelerin, aile işlevlerini etkileyen etmenler ve ailenin ne tür sosyal destek sistemlerine gereksinim duyduklarının ortaya çıkarılması önem taşımaktadır (Oğultürk, 2012; Mavili, 2014).

Sistemci bakış açısı ile ele alındığında, engellilik yalnızca engelli bireye etkisi olan bir “neden-sonuç” değil, engelli birey ile beraber özellikle engelli çocuğu olan aileleri etkileyen bir “neden-sonuç” ilişkisinin tümü olarak tanımlanabilir. Çünkü engellilik yaşanan güçlüklerin hem nedeni hem de sonucudur (Sayar ve ark., 1997).

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı; engelli çocuğa sahip ailelerin aile yükü değerlendirme durumlarının tükenmişlik düzeylerine etkisinin belirlenmesidir.

Bu temel amaç çerçevesinde engelli çocuğa sahip ailelerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, aylık gelir, sahip olduğu çocuk sayısı, engelli çocuğun yaşı, engelli çocuğun cinsiyeti ve engel türü değişkenlerine göre aile yükü değerlendirme durumlarının tükenmişlik düzeylerine etkisi bulunmakta mıdır? sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Evli bir çiftin yaşayabileceği en güzel duygulardan birisi de çocuk sahibi olmaktır. Çocuk, evliliklerin tamamlayıcı bir unsuru, ailenin geleceği ve mutluluk kaynağıdır. Ancak çocukta doğum öncesi, doğum anı ya da doğum sonrası çeşitli nedenlerle oluşan bir engel ailenin tüm hayallerinin yıkılmasına, ümitlerinin kırılmasına sebep olacak; onların hüzün, elem, keder, suçluluk vb. yoğun ve karmaşık duygular yaşamalarına neden olabilecektir. Bu durum, aile

içerisinde huzursuzluğa neden olabilecek ve hatta aile içerisinde ilişkilerin zedelenmesine yol açabilecektir. Ailelerin bu karmaşık ve olumsuz duygulardan kurtulabilmeleri onların ruh sağlığı açısından önem taşımaktadır (Dicle,2012, Oğultürk, 2012).

Bu zorlu yaşam koşulları içinde bulunan ailenin ve engelli bireyin gereksinimleri ve karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi ve ortadan kaldırılmasında sosyal hizmet etkin rol oynamaktadır. Bu araştırma, konu ile ilgili sosyal hizmet uygulama modellerinin ve politikaların geliştirilmesi, mevcut bilgi birikimine ve kurama katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma nicel araştırma desenine dayanmakta ve araştırma evrenini Konya ilinde bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde eğitime devam edenlerin ebeveynleri oluştururken, örnekleme ise bu kurumlar arasında rastgele seçilmiş olan altı tanesinde çocukları eğitime devam eden ebeveynlerden oluşmaktadır. Değerlendirmeye alınan verilerin toplamı 104 ebeveyninden oluşmaktadır. Araştırmanın modeli olarak genel tarama modellerinden “anlık tarama modeli” seçilmiştir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005). Verilerin toplanmasında; Demografik Bilgi Formu, Maslach Tükenmişlik Envanteri ve Aile Yüğü Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma çerçevesinde veri toplama tekniği kapsamında katılımcılarla görüşülmüş ve katılımın gönüllük esasına dayanılarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Engellilikle ilgili araştırmalar incelendiğinde tek bir engellilik tanımı yapmanın oldukça zor olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), engellilik kavramına ilişkin hastalık sonuçlarına dayanan, sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflama yapmıştır. Bu sınıflandırma birçok ülkede geniş kapsamlı olarak kullanılmaktadır. Konu ile terimlerin tanımı aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Noksanlık (Impairment): “Sağlık bakımından “noksanlık” psikolojik, anatomik ya da fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı ya da dengesizliği ifade eder”.

Engellilik (Disability): “Sağlık alanında ‘sakatlık’, bir noksanlık sonucu oluşan ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder”.

Maluliyet (Handicap): “Sağlık alanında “maluliyet”, bir noksanlık ya da sakatlık sonucunda, belirli bir kişide oluşan ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder” (İçağasıoğlu, 2002; Çalık, 2004).

5. ENGEL TÜRLERİ

Engellilik, fiziksel engelliler (görme engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler, bedensel engelliler), zihinsel engelliler ve duygusal engelliler ve sürekli hastalıkları olanlar olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2004).

Aileler engelli bir çocuğun doğumu ile karmakarışık duygular yaşamakta, durumu kabullenene kadar belli bir süreçten geçmektedirler. Bu sürecin aşamaları ise reddetme, öfke, uzlaşma, depresyon ve kabullenmedir. Engelli çocuğa sahip ailelerdeki kaygı durumunu inceleyen araştırmalarda bu karmaşık duyguların, çocuğun engelinin ağır ya da hafif olmasına bağlı olmadığını, çocuğun durumunun kesin olarak tanımlanmasından sonra kabule doğru geliştiğini gösterir özelliktedir (Öztürk, 2011; Dicle, 2012; İnalı, 2012). Engelli çocuğa sahip aileler;

- Çocuklarının engeli hakkında yeterli bilgiye sahip değildirlir.
- Çocuklarındaki engelin kısa zamanda değişme ve gelişme göstermesini istemektedirler.
- Çocuklarının tedavisinden kısa sürede sonuç alamayıp bu tedavinin çok uzun zaman ve sabır gerektirdiği gerçeği ile karşılaşınca da hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Bu durum çocuklarının tedavi ve rehabilitasyonunda olumsuz etki yapmaktadır.
- Hatta bazı aileler, çocuğunu rehabilitasyon kurumuna getirmek istememektedirler.
- Engelli çocuğundan dolayı evde diğer aile üyeleri ile yeterince ilgilenememektedirler.

- ‘Ben öldükten sonra çocuğum ne olacak? Kendi kendine yeterli olabilecek mi?’ şeklinde yoğun kaygı duygusu yaşarlar.
- Çaresizlik, güçsüzlük ve anlamsızlık gibi karmaşık duygu ve düşünce içerisindedirler.
- Çocuğunun engeli ile ilgili ne kadar umutsuz da olsalar, çocuklarının iyileşeceği konusunda mucize beklentileri vardır.
- Engelli çocuklarının yeterli eğitim ve sağlık programları uygulandığında iyileşeceğine inanmaktadırlar. Ayrıca tıp alanındaki yeni gelişmelerle iyileşeceğini umut etmektedirler.
- Engelli çocuğundan gelecekte, kendi kendine yeterli olması, iyi eğitim alarak yeterli duruma gelmesini beklemektedirler. Fakat engelli çocuklarının kendi kendine yeterli olamayacağına inanan aileler çoğunluktadırlar (Zetlin, 1986; Işıkhani, 2005; Dereli ve Okur, 2008; Antmen, 2010).

Aile Yüğü ve Tükenmişlik

Aile yüğü kavramı ilk kez 1960’lı yıllarda dile getirilmiş, zihinsel / akılsal hastalığı olanların, ailelerine yarattığı olumsuz maliyetler olarak tanımlanmıştır. Aile yüğü bir kişinin hastalığının sonucunda ailenin deneyimlediği tüm güçlükler ve mücadeleler olarak da tanımlanabilir (Sarı ve Başbakkal, 2008). Freudenberger’e göre tükenmişlik; enerji ve güç kaynaklarda aşırı isteklerde bulunulması sonucunda yaşanan başarısızlık, aşınma ve bitkinlik duygularının toplamıdır (İnalı, 2012).

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bulgular

Tablo 1. Ebeveynlerin ve Engelli Çocukların Demografik Özellikleri

Medeni Durumları	Sayı (n)	Yüzde (%)
Evli	96	92,3
Boşanmış	4	3,9
Dul	4	3,9
Toplam	104	100
Cinsiyet	Sayı (n)	Yüzde (%)
Erkek	24	23,1
Kadın	80	76,9
Toplam	104	100
Eğitim Durumları	Sayı (n)	Yüzde (%)
Okur yazar değil	3	2,9
Okur yazar	7	6,7

İlköğretim	50	48,1
Lise	34	32,7
Üniversite Lisans	9	8,7
Master/Doktora	1	1,0
Toplam	104	100,0
Aylık Gelir Durumu	Sayı (n)	Yüzde (%)
0-900	41	39,4
901-1500	38	36,5
1501 +	25	24,1
Toplam	104	100
Sahip Oldukları Çocuk Sayısı	Sayı (n)	Yüzde (%)
1	15	14,4
2	34	32,7
3	26	25,0
4	17	16,3
5	4	3,8
6	6	5,8
7	2	1,9
Toplam	104	100
Engelli Çocuğun Cinsiyeti	Sayı (n)	Yüzde (%)
Kız	49	47,1
Erkek	55	52,9
Toplam	104	100
Çocukların Engel Türleri	Sayı (n)	Yüzde (%)
Fiziksel	49	47,1
Zihinsel	36,5	36,9
Diğer	17	16,5
Toplam	104	100

Araştırmaya katılan ebeveynler cinsiyet bakımında değerlendirildiğinde 80'i (% 76,9) kadın ve 24'ü (% 23,1) ise erkek olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin % 48,1'i ilköğretim, %32,7'si lise, % 8,7'si üniversite mezunu, % 6,7'si okur-yazar, % 2,9'u okur-yazar değil ve % 1,1'i master/doktora bitirmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin % 93,2'si evli, % 2,9'u boşanmış ve % 2,9'u dul bireylerdir. Araştırmaya katılan ailelerin % 39,4'ü 0-900 TL, % 36,9'u 901-1500 TL gelire sahiptir. % 24,3 'ü ise 1501 TL ve üzerinde gelire sahiptir. Ailelerin % 32,7'si 2, % 25,0'ı 3, % 16,3'ü 4, % 1,9'u ise 7 çocuğa sahiptir. Engelli çocukların % 47,1'i (n=49) kız, % 52,9'u (n=55)

erkektir. Çocukların % 47,1'i fiziksel, % 36,5'i zihinsel , % 16,4'ü diğer tür engellere sahiptir.

Bağımsız Değişkenler Arası İlişki

Tablo 2. Ebeveynlerin Cinsiyet Değişkenine göre Bireylerin Aile Yükü Değerlendirme Durumlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	\bar{x}	Sd	T	p
Kadın	80	10,259	6,965	1,473	,153*
Erkek	24	10,259	6,256		

*p>0,05

Tablo 2.'de görüldüğü üzere engelli çocuğa sahip ebeveynlerin cinsiyet ile aile yükü değerlendirmelerinin karşılaştırılması arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için bağımsız gruplarda t testi yapılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin cinsiyet değişkenine göre bireylerin aile yükü değerlendirme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo 3. Engelli çocuğun Cinsiyet Değişkenine Göre Aile Yükü Değerlendirme Durumlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	\bar{x}	Sd	T	P
Kadın	49	2,021	5,955	,339	,731*
Erkek	55	2,021	5,862		

*p>0,05

Tablo 3.'de görüldüğü üzere engelli çocuğun Cinsiyet değişkeni ile aile yükü değerlendirmelerinin karşılaştırılması arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için bağımsız gruplarda t testi yapılmıştır. Araştırmaya katılan engelli çocukların cinsiyet değişkenine göre aile yükü değerlendirme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo 4. Engel Türü Değişkenine Göre Aile Yükü Değerlendirme Durumlarının Karşılaştırılması

	Sumot'Squares	Df	MeanSquare	F	P
BetweenGroups	406,729	2	203,364	,220	,803
WithinGroups	91612,683	99	925,381		
Total	92019,412	101			

Engel türü değişkenine göre aile yükü değerlendirme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 5. Aile Yükü Değerlendirme Durumlarının Ailelerin Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi(Kişisel Başarı Alt Boyutu)

		Aile yükü	Kişisel başarı
Aile yükü	r	1,000	,391
	p		,000
	N	104	100
Kişisel Başarı	r	,391	1,000
	p	,000	
	N	104	100

Aile yükü değerlendirme durumlarının ailelerin kişisel başarı alt boyutu ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuş olup aralarında anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$).

Tablo 6. Ebeveynlerin Cinsiyeti İle Duygusal Tükenmişlik Alt Boyutunun Karşılaştırılması

Duygusal Tükenmişlik	Cinsiyet	N	\bar{x}	Sd	T	p
	Kadın	80	10,152	6,861	,181	,856*
	Erkek	24	10,353	6,753		

* $p>0,05$

Tablo 6.'da görüldüğü gibi engelli çocuğa sahip ebeveynlerin cinsiyeti ile duygusal tükenmişlik alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 7. Ebeveynlerin Cinsiyet İle Duyarsızlaşma Alt Boyutunun Karşılaştırılması

Duyarsızlaşma	Cinsiyet	N	\bar{x}	Sd	T	p
	Kadın	80	10,631	4,331	,415	,333*
	Erkek	24	10,512	3,333		

* $p>0,05$

Tablo 7.'de görüldüğü gibi engelli çocuğa sahip ebeveynlerin cinsiyeti ile duyarsızlaşma alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 8. Ebeveynlerin Cinsiyeti İle Kişisel Başarı Alt Boyutunun Karşılaştırılması

Kişisel Başarı	Cinsiyet	N	\bar{x}	Sd	T	p
	Kadın	80	11,301	5,311	2,62	,010*
	Erkek	24	10,022	4,354		

* $p<0,05$

Tablo 8.'de görüldüğü gibi engelli çocuğa sahip ebeveynlerin cinsiyeti ile kişisel başarı alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$).

SONUÇ

Araştırmaya katılan ebeveynlerin cinsiyeti bakımından % 23.1'i erkek iken %76.9'u i kadın olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya katılanların % 48'i ilköğretim mezunu ve %32'si ise lise mezunu olarak beyan etmişlerdir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin aylık gelirleri ise % 39.4'ü 0-900 TL ve % 36.5'i de 901-1500 TL arasında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin, sahip oldukları engelli çocukların cinsiyetleri bakımından; engelli çocukların % 47.1'i kız ve % 52.9'u ise erkek olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki ebeveynlerin engelli çocuklarının engel türleri ise en çok fiziksel

engelli (% 47.1) iken; zihinsel engelli (% 36.5), diğer (kronik hastalık vb.) ise % 16.3 olarak saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin cinsiyetleri ile aile yükü değerlendirme alt boyutları (duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma) arasında anlamlı bir fark bulunmazken; ebeveynlerin cinsiyeti ile kişisel başarı alt boyutu bakımından kadınların lehine olacak şekilde bir anlamlılık bulunmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda öneriler aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Çalışma küçük bir örneklem grubu ile yürütülmüş, daha da geniş bir veri toplama grubu oluşturulabilir.

- Engelli çocuğa sahip ebeveynlerine sistematik psiko-sosyal destek verilmelidir.

- Engelli çocuğa sahip ebeveynlere ücretsiz kurs, spor ve sanat vb. kültürel olanaklar sunulmalıdır.

- Engelli çocuğa sahip annelerin ev ya da işyeri yükleri azaltılmalı ve onlara pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.

- Engellilere verilen maddi ve manevi destekler özellikle annelerin lehine olacak şekilde artırılabilir.

- Ebeveynlerin engelli çocuğunun olması dezavantaj olmadığı gibi farkındalık eğitimleri verilebilir.

- Engelliler, başarılı olabilecekleri alanlara teşvik edilebilir ve bu konularda ailelerin farkındalıkları artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Antmen, N.(2010), “Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Aile Merkezli Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Ankara Yenimahalle Örneği”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çalık, S. (2004), “Özürlülüğün Ölçülmesinde Metodolojik Yaklaşımlar ve 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması”, *Özveri Dergisi*, 1(2): 153-375.
- Dereli, F., Okur, S. (2008), “Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Depresyon Durumunun Belirlenmesi”, *Yeni Tıp Dergisi*, 25: 164-168.
- Dicle, A. N. (2012), “Motivasyonel Görüşme Uygulamalarının Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Başa Çıkma Tutumlarına Etkisi”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Eripek, S. (2005), *Zeka Geriliği*, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Işıkhan, V. (2005), *Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babalarda Depresyon*, Şefkat Matbaacılık, Ankara.

- İçağasıoğlu, A. (2002), “Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri: Verilen Hizmetler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnalı, Ç (2012), “Zihinsel ve/veya Bedensel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Yaşam Kalitesi ile Tükenmişlik Düzeylerine Anneye Verilen Eğitimin ve Danışmanlığın Etkisi”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şanlıurfa.
- Karasar, N. (2005), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 20. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, 79, Ankara.
- Karataş, K. (2003), “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları, Bir Sosyal Politika Yaklaşımı”, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, Türkiye Körler Federasyonu Yayını, Cilt 2, s. 2.
- Mavili, A. (2014), *Aile İçi Şiddet*, Elma Yayınları, Ankara.
- Oğultürk, N. (2012), “Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin, Aile İşlevlerini Etkileyen Etmenler: Çankaya Belediyesi'nden Hizmet Alan Aileler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Y. (2012), “Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimlerinin ve Aile Yükünün Belirlenmesi”. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Sarı Yıldırım H., Başbakkal Z., (2008). Zihinsel Yetersiz Çocuğu Olan Aileler İçin Aile Yükü Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, Erzurum 11: 3, s: 86-95
- Sayar, Ö. S., Özbulut, M., Küçükkaraca, M. (1997), “Özürlülerle Toplumsal Bütünleşmeye Bir Adım”, (Yayına Haz. Bulu, N. ve Kars, Ö.), *Sosyal Hizmet'97 Sempozyumu: 18-20 Eylül*, İstanbul.
- T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2004), *Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması Çalışması*, Ankara.
- Tekinçan, A. (2009), “İşitme Engelli Öğrencilerin Anne ve Babalarının İşitme Engelliler İlköğretim Okullarındaki eğitim Sürecini ve Okul Aile İlişkilerini Değerlendirmeleri”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaralılar, T. (2010), “Zihinsel Engelli çocuğa Sahip Ailelerin Psiko-sosyal Sorunları”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Zetlin, A. G., (1986), “Mentally Retarded Adulstand Their Siblings”, *American Journal of Mental Deficiency*, 91(3), p. 217-225.